

Vitryggig hackspett

En av de mest kända fåglarna i diskussionen kring naturvård i skogsbruket. Nu mycket nära utdöd i Sverige trots ett intensivt åtgärdsarbete, med par eller enstaka fåglar i några få områden vid Dalälvens nedre lopp, i Värmland och Dalsland.

Mycket högt skyddsvärde och paraplyart för många andra hotade arter i äldre lövdominerad skog med mycket död ved, som är artens huvudmiljö.

Rödlistestatus 2015: Akut hotad (CR)

Populationsutveckling:

1980–2012: minskning 95 %

2001–2012: minskning 50 %

Fågeldirektivet: Bilaga 1

Häckningsperiod: 1 mars – 10 juli

Ekologiska krav

Vitryggig hackspett har mycket höga krav för förekomst av lövskog och död ved i ett landskapsperspektiv. Den finns i skogstyper med hög andel lövträd och mycket död lövved, som lövskog utmed älvar, i ravinlandskap och längs sjöstränder, lövsumpskogar och svämlövskog, lövträdsrika bergbranter, igenväxande kulturmarker, lövbrännor, brandfält med bränd stående död ved, naturblandskogar med stort inslag av lövträd och lövträdsrik barrnaturskog¹. De viktigaste trädslagen är asp, björk, klibbal, gråal och sälg, i vissa områden även ek. Områden där mer än 25 % av trädvolymen utgörs av gran används inte som häckningsområden för arten.

Enligt norska studier utnyttjas ca 150 hektar under häckningstid medan ett flera gånger större område kan användas vintertid. Oftast ligger reviren i minst 100 hektar stora, mer eller mindre sammanhängande äldre lövskogsområden. Andelen död lövved är ofta högt.²

Vitryggig hackspett födosöker i mycket hög utsträckning på lövträd. Ved- och barklevande insekter, mest skalbaggs-larver, utgör huvuddelen av födan.

Hänsyn vid skogsbruksåtgärder

Skogliga åtgärder kan inte utföras utan skraddarsydd hänsyn i sådana bestånd som regelbundet utnyttjas av vitryggig hackspett. Kontakta naturvårdsexpertis på Skogsstyrelsen och kontaktperson för åtgärdsprogrammet för vitryggig hackspett på Skogsstyrelsen för diskussion i det enskilda fallet.

¹ Se under övriga kommentarer (Ulrik Lötberg)

² Inte så bra att skriva så ensidigt om krav på lövträd och lövskog. Det kan ge en alltför ensidig (och felaktig) inriktning mot rena lövskogar. I norra Värmland häckade paren i naturskogsartade barrskogar med 10-20% lövträd, när arten fanns här.

Foto: GJ Göran Johansson

SOF-Birdlife förslag till Artvis vägledning

Skogsvårdslagen säger

- Ta inte bort äldre vindfällen, högstubbar och torrakor, äldre träd vid ägogränser och myrstackar, äldre lövträd (särskilt asp) i barrskog m.m., spara hålträd och andra biologiskt värdefulla träd, hassel, lind, lönn, ask och alm, eller bärande träd (SKVFS 7:8).
- Avverkning eller skogsvårdsåtgärder får inte ske på skogliga impediment >0,1 hektar (SVL 13a§).
- Undvik skogsbruksåtgärder som kan skada hänsynskrävande miljöer, som t.ex. örtrika områden längs bäckar eller andra vattendrag, kärr och småvatten, områden vid källor eller källpåverkad mark, strand- och sumpskogar med naturskogskaraktär, äldre skog på uddar och öar, raviner, klyftor och blockmarker samt berg- och rasbranter, naturskogsrester, yngre brandfält, äldre trädbestånd med mycket hänglavar eller död ved, örtrika bestånd på kalkrika marker, äldre hassellundar, brynmiljöer, äldre skogsbeten samt igenvuxna hagmarker eller lövängar (SKSFS 7:17).
- Lämna funktionella kantzoner med träd och buskar mot hänsynskrävande miljöer, som bäckar, raviner, myrar och sumpskogar, kulturmiljöer m.m. (SKSFS 7:21).
- Lämna en kantzon utmed sjöar, vattendrag, kulturmiljöer eller mot öppen jordbruksmark oplanterad eller planterad med löv (SKSFS 7:22).
- Det är förbjudet att omvandla bestånd med ädellövskog till annan skog. Om man avverkar, förutom vid röjning eller gallring, ska man anlägga ny ädellövskog på området (SVL 25 §).

Indikator på skyddsvärd skog

Vitryggiga hackspetten är en av de främsta indikatorarterna för artrika blandlövskogar, lövträdsrika barrskogar och lövskogsmiljöer, och områdesskydd eller frivilliga avsättningar är aktuellt i områden som har regelbunden förekomst.

Regional tillämpning

Arten är högt prioriterad för skydd och hänsyn i hela Sverige.

Tips på ytterligare åtgärder som gynnar arten

Bland de åtgärder man som markägare kan göra för att gynna arten hör uthuggning av gran i skogar med lövträd, att skapa död lövved genom ringbarkning eller liknande samt att skapa luckor i skogen för att få mer solbelyst lövved. Detaljerade råd för olika typer av skogsmark finns i åtgärdsprogrammet för arten och i flera broschyrer riktade mot markägare.

Lästips

Det finns många artiklar, broschyrer, rapporter m.m. om vitryggig hackspett. En bra start är det fastställda åtgärdsprogrammet:

Naturvårdsverket 2005. Åtgärdsprogram för bevarande av vitryggig hackspett (*Dendrocopos leucotos*) och dess livsmiljöer. Naturvårdsverket, rapport 5486. Författare Krister Mild & Kristoffer Stighäll.

SOF-Birdlife förslag till Artvis vägledning

Övriga kommentarer

Hänsynsbladen kan inte vara nyckeln till bevarande av arten. Lagstiftningen måste skärpas och tillämpas kring ett generellt betydligt högre inslag av lövträd i skogsmark. Man måste för vitryggen återskapa miljöer i stor omfattning om man vill ha en livskraftig population. Gör man det så finns goda möjligheter till återkolonisation så länge det sker ett inflöde av fåglar österifrån då och då. Områdesskydd/avsättningar är mycket angelägna inte enbart i områden med regelbunden förekomst utan där lämplig livsmiljö finns eller kan återskapas. Det finns visioner om områden där man kan återskapa miljöer i ÅGP. Att poängtera nödvändigheten av att bevara och återskapa lövträdsrika miljöer borde vara prioriterat.

De barrnatturskogar som arten sågs i på 60-70 talet var på grund av att de biotoper som arten föredrog försvann. Vitryggen är knuten till skog där det finns riklig solinstrålning och som är mycket lövrik. I de fall det förekom att arten sågs i lövrika barrnatturskogar var det nästan alltid ensamma individer och dessa häckade inte i sådana biotoper. I norra Värmland sågs den ha förekommit i sådan skog men detta är en missuppfattning. De områden där arten häckade var gamla skogar på sluttningar bestående av i huvudsak tall, asp och sälg, dvs det var ett mycket litet inslag av gran. När dessa skogar antingen höggs eller som i många fall när granen vandrade in försvann vitryggen från dessa områden. Många referenser till att vitryggen trivdes i den gamla barrnatturskogen är bara referenser till den minskning som det moderna skogsbruket har inneburit för vitryggig hackspett. En mycket stor anledning till artens försvinnande var just att mängden gran blev för stor i de häckningsområden som utnyttjades. Vitryggiga hackspetten lever främst på larver från långhorningar. Dessa trivs i solexponerade död trädstammar. I områden med mycket granföryngring så blir lite solexponerad död ved. Studier av revir i Sverige visar att de två "viktigaste"/vanligaste biotoperna i svenska revir för vitryggig hackspett är/var strandlövskogar längs med sjöar och älvar samt lövsumpskogar ofta kring myrar och mossar. De största skillnaderna mellan svenska revir och revir i Finland, Norge och Lettland är att de svenska reviren är mycket mer uppsplittrade och därmed utspridda över en mycket större yta och andelen gran i de svenska reviren ligger skygghögt mycket högre än i de övriga ländernas revir. Vidare är en ytterligare stor skillnad mellan reviren i dessa länder jämfört med Sverige att andelen på löv på landskapsnivå är mycket högre i dessa tre länder jämfört med Sverige. I de övriga tre länderna finns det många vitryggsrevir medan Sverige har mycket, mycket få. De två biotoper som nämnts ovan som de viktigaste var tidigare starkt påverkade av stora nivåskillnader, vid t.ex. regnrika perioder och vårflooder. Genom en stor utbyggnad av vattenkraft och andra dämningar samt en mycket omfattande utdikning av skogen så har dessa naturliga vattenståndsfluktuationer försvunnit. Detta har då lett till att granen etablerat sig i dessa områden och det har tagit lång tid för den gran-etablering att få effekt i vissa fall upp till 40-50 år. Det är detta som är den stora anledningen till att trots att stora resurser lades på att skydda de viktigaste områdena för vitryggig hackspett i t.ex. Nedre Dalälven så fortsatte arten att minska. Skall den vitryggiga hackspetten finnas kvar i Sverige samtidigt som vi behåller de regleringar som finns kring vattenflöden så måste de triviallövskogar som finns skötas och även i skyddade områden, annars kommer de arter som gynnas i vitryggens skogar att fortsätta minska. Vidare är det viktigt att öka mängden lövskog på landskapsnivå så att de unga vitryggiga hackspettarna på ett naturligt sätt kan söka sig till nya områden. (Ulrik Lötberg).